

УДК 002.2 : 316.7

Каракоз Олена Олександрівна,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
karakoc@ukr.net
ORCID 0000-0002-7772-1530

ТРАДИЦІЙНА КНИГА – ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Мета дослідження – розкрити соціокультурне походження книги та книжкової культури, висвітлити суть феномену традиційної книги постіндустріального суспільства. **Наукова новизна дослідження** полягає у виокремленні книжкової культури як такої, що виникає на основі професійного та особистого спілкування шляхом використання рукописних та друкованих текстів, способів створення та засвоєння яких породжує візуалізацію й раціональне мислення.

Методологія дослідження базується на використанні наукових методів, а саме: факторний аналіз, міждисциплінарний підхід, функціональний аналіз, компаративний аналіз, синхронний та діахронний аналіз. **Висновки.** Доведено, що книга – один з важливих інструментів суспільної людини, а книжкова культура – характерний спосіб культивування її здібностей в умовах постіндустріального суспільства. Справжнім гуманістичним сенсом книжкової культури є розвиток в індивіда творчої уяви. Проте, з домінуванням аудіовізуальної культури, уява не розвивається, адже немає потреби у творчих зусиллях щодо перетворення словосполучень в образний ряд. Новітня культура, що основана на електронних технологіях, сьогодні є багатовимірним утворенням, в рамках якого книжкова та посткнижкова культура вдало співіснують та постійно трансформуються. Отже, слід зазначити, що хоча становлення книги, книжкової культури в ХХ ст. завершено, проте не завершено їх теоретичне дослідження, актуальність якого зростає разом з процесами трансформації книги в інформаційному суспільстві ХХІ ст.

Ключові слова книга, традиційна книга, електронна книга, книжкова культура, соціокультурний простір, постіндустріальне суспільство

Каракоз Елена Александровна,
кандидат исторических наук, доцент,
профессор кафедры информационных технологий
Киевского национального университета
культуры и искусств

ТРАДИЦИОННАЯ КНИГА – ФЕНОМЕН СОВРЕМЕННОГО СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА

Цель исследования – раскрыть социокультурное происхождение книги и книжной культуры, определить суть феномена традиционной книги постиндустриального общества. **Научная новизна исследования** заключается в выделении книжной культуры как таковой, что возникает на основе профессионального и личного общения путем использованием рукописных и печатных текстов, способ создания и усвоение которых порождает визуализацию и рациональное мышление. **Методология исследования базируется** на использовании научных методов, а именно: факторный анализ, междисциплинарный подход, функциональный анализ, компаративный анализ, синхронный и диахронный анализ. **Выводы.** Доказано, что книга – один из важных инструментов общественного человека, а книжная культура – характерный способ культивирования его способностей в условиях постиндустриального общества. Настоящим гуманистическим смыслом книжной культуры является развитие у индивида творческого воображения. Однако, с доминированием аудиовизуальной культуры, воображение не развивается, ведь нет необходимости в творческих усилиях по преобразованию словосочетаний в образный ряд. Новейшая культура, основанная на электронных технологиях, сегодня является многомерным образованием, в рамках которого книжная и посткнижная культура удачно сосуществуют и постоянно трансформируются. Итак, следует отметить, что хотя становление книги, книжной культуры в XX веке завершено, однако не завершено их теоретическое исследование, актуальность которого растет вместе с процессами трансформации книги в информационном обществе XXI века.

Ключевые слова: книга, традиционная книга, электронная книга, книжная культура, социокультурное пространство, постиндустриальное общество

Karakoz Olena,
PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Professor, Department of Information Technology
Kyiv National University of Culture and Arts

TRADITIONAL BOOK – PHENOMENON OF MODERN SOCIO-CULTURAL SPACE

The purpose of the article is to reveal the socio-cultural origin of the book and book culture, to shed light on the core of the traditional book phenomenon of the post-industrial society. **The scientific novelty** of the research is to distinguish book culture as one that arises because of professional and personal communication using handwritten and printed texts, the method of creation and acquiring of which generates visualization and rational thinking. **The methodology** is based on the use of scientific methods as factor analysis, interdisciplinary approach, functional analysis, comparative analysis, synchronous and diachronic analysis. **Conclusions.** It is proved that the book is one of the important tools of the sociable person, and the book culture is a distinctive method to develop one's abilities in the face of post-industrial society. The true humanistic respect of book culture is the development of the individual's creative imagination. However, with the prevalence of audiovisual culture, imagination is not developed, as there is no need for creative efforts to translate word combinations into imagery. The modern culture based on electronic technologies is multiple formations today in which book and post-book culture are successfully co-existing and constantly transforming. Therefore, it should be noted that although the formation of book and book culture in the twentieth century has been completed, their fundamental research, the relevance of which is increasing with the processes of transformation of the book in the information society of the twenty-first century, remains open.

Key words: book, traditional book, e-book, book culture, socio-cultural space, post-industrial society.

Актуальність теми дослідження. Рубіж ХХ–ХХІ століть характеризується значними метаморфозами, що зумовлені переходом до постіндустріального інформаційного суспільства. Будь-який перехід такого масштабу є не лише переходом технологічним та економічним, а й відзначається переоцінкою цінностей, формуванням нового культурного простору. Специфіка сучасного життя полягає в стрімких змінах в культурі під впливом інформаційних технологій, що мають загальну дію. За таких умов велика кількість перспективних напрямів розвитку лише проектується, проте швидко втілюється. Особливим, цікавим стає збереження добре знайомого, старого, давно існуючого. Таким прикладом є книга, і саме доля друкованої книги – предмет осмислення дослідження. На сьогодні головним завданням суспільства є запобігання тенденції зниження цінності традиційної книги, адже протягом багатьох десятиліть книга була залишається важливим джерелом духовного становлення людини, розвитку творчих, естетичних, культурних та інших якостей особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі питання української писемності, книжкової та видавничої справи досліджували такі науковці, як: Ю. Бондар, Ю. Горбань, В. Овчинников, М. Тимошик та ін. Поняття книжкової культури, її історії та сучасної книговидавничої концепції піднімалися у працях Г. Ковальчук [8], Т. Жалко [4]. Наукові розвідки О. Копієвської та В. Медведєвої торкалися проблем державної політики щодо підтримки читання. Проте у наукових дослідженнях та практичній діяльності не приділено належної уваги феномену книжкової культури та традиційної книги.

Мета статті полягає в розкритті соціокультурного походження книги та книжкової культури, висвітленні феномену традиційної книги постіндустріального суспільства.

Виклад основного матеріалу. Книга – це продукт соціальної та культурної діяльності людини. Зв'язок людини й книги багатоаспектний та складний, адже вона не лише слугує матеріальним засобом для зберігання, передачі інформації, а й виконує роль посередника та елементом спілкування між людьми поза часом та простором. Це засіб зберігання, передачі та накопичення соціального й культурного досвіду людства, частина його розвитку.

Якщо повернутися на багато років назад, то буде зрозумілим ставлення наших предків до книги. У давнину існував особливий культ книги. Видання дуже дбайливо зберігали, ставилися до них, як до великої цінності та навіть святині. Частково це пояснювалося тим, що на витвір однієї книги йшли місяці, тому як кожне видання виконувалося вручну. Велике значення мала і вартість матеріалів, оздоблення книг – їх намагалися зробити привабливими, часто прикрашали дорогоцінним камінням і металами, ручним розписом тощо. А ще в них завжди вкладали символічний зміст. Повагу до книг у світовій культурі не можливо переоцінити [9]. Книга – складне явище культури. Воно реалізується в єдності опублікованого витвору й способу його матеріального втілення, тому аксіоматична обов'язковість збереження книги в повному обсязі її характеристик у вигляді, максимально наближеному до оригіналу, завжди вкладали символічний зміст. Повагу до книг у світовій культурі не можливо переоцінити [9]. Книга – складне явище культури. Воно реалізується в єдності опублікованого витвору й способу його матеріального втілення, тому аксіоматична обов'язковість збереження книги в повному обсязі її характеристик у вигляді, максимально наближеному до оригіналу, завжди вкладали символічний зміст.

Книга завжди розвивалась одночасно із суспільством і втілювала в собі основні його досягнення, вона завжди була віддзеркаленням тих подій, які відбувались у суспільному, культурному, політичному житті впродовж історичного розвитку людської цивілізації. З іншого боку, прогресивний розвиток суспільства, його зростаючі інтелектуальні запити удосконалювали технологію виробництва книги та організацію її поширення. Кожен її елемент – кропітка праця народів упродовж століть [6]. Через культурні традиції, акумульовані, зокрема, у друкованому духовному доробку нації, здійснюється зв'язок часів і епох. Знання свого родоводу, історичних і культурних надбань, їх критичне усвідомлення є запорукою духовного відродження нації, використання прогресивних культурних традицій у практиці сьогодення України [14].

Сучасне суспільство знаходиться на шляху становлення якісно нового культурно-історичного етапу, важливою характеристикою якого є інформатизація всіх сфер життя людини. Це пов'язано з інтенсивним розвитком та переходом на нові електронні технології. Поява новітніх технологій призвела до змін характеру та структури виробництва, ролі та функції людини в ньому. Ці обставини призвели до деяких змін у відношенні сус-

пільства до традиційної книжкової спадщини людства.

Результатом процесів інформатизації сучасного суспільства є поява принципово нових носіїв інформації, що утворилися завдяки інноваційним технологіям. Це загостило науковий інтерес до ролі книги як традиційного носія інформації та знань. Перед науковцями постала проблема існування книги в інформаційному суспільстві.

Одними з перших, хто реагує на будь-які зміни у книжковій галузі є бібліотечні заклади. Вони за своїм походженням літературоцентричні, а, отже, залежать від тих стереотипів, що існують в літературі. Їх основна місія – збереження, поповнення фонду та видача користувачам необхідної літератури. Сьогодні бібліотеки прагнуть крокувати в ногу з часом та пропонують віртуальні довідки, електронний каталог, власні інтернет-сторінки та багато інших новоутворень, що притаманні ХХІ століттю. Проте основною цінністю та індексом популярності бібліотеки є її фонд. Саме наповнення фонду друкованими примірниками й дозволяє окремі установи займати чільне місце серед інших. Минулий рік (2018) став рекордним – для поповнення бібліотечних фондів держава виділила 120 мільйонів гривень на книжки (у 2019 передбачено 87 млн грн). Також в цьому році Український інститут книги зареєстрував понад 3 тис. назв книжок від 152 видавців на програму Поповнення фондів публічних бібліотек [2].

В культурі, що була заснована на книгодрукарстві, саме сприйняття книги було безальтернативним. Численні засоби масової інформації, як традиційні друковані, так і сучасні електронні, у цих аспектах не можуть жодним чином конкурувати з логічним, системним, послідовним і завершеним знанням, яке дає книга, оскільки несуть короткострокову й фрагментарну інформацію про світ [1].

Не оминули процеси осучаснення та інформатизації й традиційної книги та процесу книговидавництва загалом. На зміну паперовим книгам на полицях з'явилися електронні. В Інтернет-просторі поширюються додатки для читання книг на власних гаджетах, а також інтернет-ресурси з зібранням книг, журналів, альманахів та іншої видавничої продукції в електронному вигляді, з яких безкоштовно чи

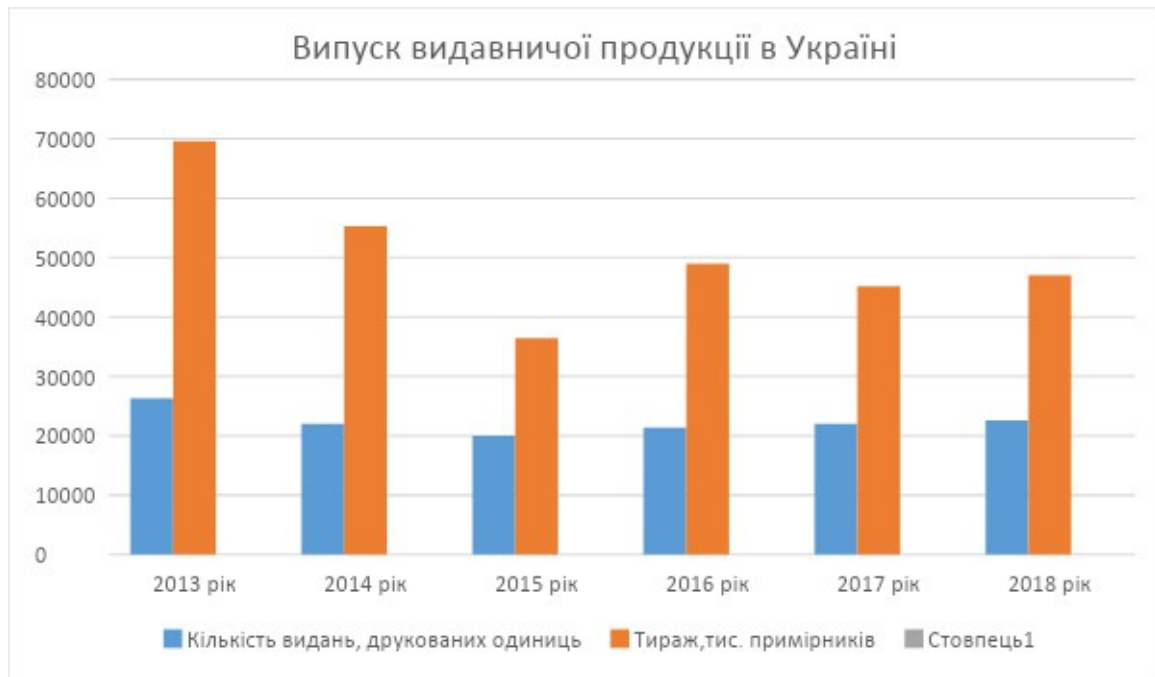
за гроші можна завантажити обраний файл і в будь-який момент скористатися ним. Здавалося б, що такий стрімкий перехід на електронні екрани мав знищити друковані видання та звичну всім паперову книгу.

Питання майбутнього книги викликає підвищену зацікавленість суспільства, свідченням чого є не тільки публікації фахівців та наукові конференції, що присвячені цій темі, а й активне обговорення її на форумах в Інтернеті. Так, на саміті в Давосі у 2008 р. один з футурологів у відповідь на запитання, що змінить життя людини в найближчі 15 років, назвав чотири головні події. Серед таких, як неймовірне зростання ціни на нафту, дефіцит питної води, яка стане таким же товаром, як і нафта, зростання економічної могутності Африканського континенту, він назвав і зникнення книг [10]. Проте, потреба в друкованих книгах залишиться. Справа видавництва – надати альтернативні можливості отримання інформації в найпрі-

Українські та закордонні ЗМІ неодноразово торкалися питання феномену традиційної книги й намагалися з'ясувати її переваги чи недоліки перед електронною. Наприклад, в британському BBC News замислюються над питанням – «Технології знищили книгу чи дали їй нове життя?». Хоча не можна заперечувати, що продажі друкованих книг сильно постраждали від росту цифрових технологій, є деякі свідчення того, що темпи падіння та хвилювання з приводу електронних книг зникають.

Анна Рафферті (донедавна очолювала Penguin Books Digital) стверджує, що «Цифрові технології й розвиток культури цифрового читання дозволили авторам та видавцям отримати ще більше творчих можливостей для подальшого розвитку книги». Таким чином, британський портал новин вважає, що книга не померла; технології просто допомагають їй розвиватись за межами фізичних кордонів [16].

Дані Книжкової палати України [3] теж свідчать про вихід з кризи 2014 року і затвердження стабільних позицій друкованої книги серед користувачів. Динаміку випуску видавничої продукції за останні роки можна простежити на наведеному нижче графіку.

Про вихід з кризи свідчать і дані про кількість суб'єктів, що здійснюють видавничу діяльність. У 2013 їх налічувалось 1665, у 2014 – 1576, у 2015 – 1386, у 2016 – 1450 (за даними Книжкової палати України). Ці показники дещо нижчі за цифри Державного комітету телебачення і радіомовлення України, оскільки є видавництва, що не подають відомостей до Книжкової палати України. Така кількість видавництв та видавничої продукції забезпечує захищеність української книги та задоволення читацьких потреб пересічного громадянина. Знаходимо цьому підтвердження в статистиці книгарень, що займаються торгівлею книг України – у 2015 році їх налічувалось 213, у 2016 – 218, у 2017 – 222.

Для розуміння ситуації з книжковою культурою та простеження основних тенденцій читацьких вподобань, створено всеукраїнський масштабний проект Ukrainian Reading and Publishing Data 2018. Він покликаний представити зріз сучасного стану книговидавничого ринку та читацьких вподобань і тим самим надати об'єктивну інформацію, що вплине як на формування політики культурних інституцій, так і редакційних портфелів видавців, надасть матеріал для презентації українського ринку за кордоном в ефективному і візуальному форматі інфографічної презентації [15].

Починаючи з 2011 року, в Києві проходить Міжнародний фестиваль «Книжковий

Арсенал» – щорічний проект Мистецького арсеналу – інтелектуальна подія України, де розвиваються і взаємодіють книжкова, літературна, мистецька сцени, втілюються спільні якісні, актуальні й інноваційні проекти [11]. За декілька днів, які триває фестиваль, можна ознайомитися та придбати виданнями понад 150 видавців, зустрітися з українськими та закордонними авторами, стати учасником спеціальних проектів, завітати на виставки та ін. Кожного року Книжковий арсенал відвідують понад 50 тисяч осіб, а попит на книжкову продукцію зростає. Цей захід – одна з головних подій року для культурного населення столиці. У свою чергу, в інших містах України культура читання також виходить на якісно новий рівень. Підтвердженням цього є організація та проведення Мистецького фестивалю «Ї» в Тернополі, Kharkiv BookFest у Харкові, ShevaFest у Каневі, Book Space у Дніпрі, Book Forum у Львові та ін. Такі масштабні заходи сприяють зміцненню авторитету книги, залученню іноземних авторів та видавництв до співпраці та зміцненню позицій української книжкової культури на світовій арені.

Якщо порівнювати традиційну книгу та її варіації на електронних носіях, то перша виявляється в певному сенсі надійнішою та довговічнішою за електронні носії та пристрої, оскільки є невразливою до електромагнітних полів і замикань, не потребує електричного

живлення, підключення до Інтернету, спеціальних пристроїв для зчитування, що чимдуж швидше застарівають і бувають несумісними як із новими, так і зі старішими форматами даних [12]. До того ж, сприйняття інформації з паперового джерела сприяє кращому її засвоєнню в пам'яті, підвищенню продуктивності та більш усвідомленому ставленні до отриманих даних. Визначення книги як витвору мистецтва, отримання естетичного задоволення, колекціонування книг потребує «присутності» книги. Будь-який текст в електронному варіанті має однаковий вигляд, розмітка сторінок стандартна. Електронний текст не помітний, він візуальний і стає змістовним після друкування на папері, тобто при перетворенні з електронного в паперовий носій.

Питання популяризації книги та книжкової культури виносяться й на загальнодержавний рівень. 24 лютого 2016 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року. Метою Концепції є відродження соціального значення книги та читання як процесу культурного, духовного, професійного та інтелектуального збагачення людини, суттєве підвищення якості і професіоналізму кадрового ресурсу, створення сприятливих умов для розвитку видавничої галузі та системи інформування про вітчизняну видавничу продукцію, що дасть можливість підвищити рівень конкурентоспроможності України як європейської держави [8]. Ще одним корисним кроком для української книги став Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи державного управління у книговидавничій сфері» який передбачає створення Українського інституту книги. В законі прописано, що Український інститут книги є державною установою, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв [5]. Інститут має на меті підтримку книговидавничої справи, популяризацію читання та української літератури у світову спільноту. Станом на 2019 рік Український інститут книги (офіційний веб-сайт: <https://book-institute.org.ua/>) проводить опитування видавців, влаштовує різноманітні заходи,

презентує національні стенди на книжкових ярмарках і фестивалях закордоном, успішно презентує позитивний імідж української книги на світовій арені.

Беззаперечним є факт впливу книги на життя сучасного суспільства. Проте сьогодні книга є показником не лише освіченості, рівня культури; складовою освітньої сфери, а й виконує іміджетворчу роль. Активна діяльність по вивченню особливостей формування іміджу привела до того, що фахівці використовують розширене трактування технології формування іміджу, відповідно до якого її визначають як систему тотальної комунікації. У ній фігурують такі елементи, як загальна і корпоративна філософія країни, її історія, місце розташування, мова, символіка тощо і створення привабливого (оптимального) іміджу – це не що інше, як забезпечення єдності та гармонії цих елементів один з одним і довкіллям. Цю єдність і гармонію забезпечує книга. Вона є фундаментальним чинником розвитку державності та формування позитивного іміджу країни [13].

З впевненістю можна стверджувати, що книжкова культура й традиційна книга будуть розвиватися нарівні з комп'ютерною культурою. Головні соціальні інститути книжкової культури – бібліотеки, книговидавництва, книжкова торгівля, бібліографія матимуть попит та лише затвердять своє положення. Вагома роль належить бібліотеці як установі, що зберігає світове культурне надбання. Важливо зберегти, примножити та передати наступним поколінням читачів те, що було створено попередниками.

Висновки. Доведено, що книга – один з важливих інструментів суспільної людини, а книжкова культура – характерний спосіб культивування її здібностей в умовах постіндустріального суспільства. В соціальному аспекті інформатизація суспільства відбиває процес переходу суспільства від однієї форми існування до іншої, якій притаманний більш високий рівень розвитку. Інформатизація й перспективні інформаційні технології забезпечують швидке розповсюдження наукових знань та передових технологій, підвищуючи рівень інтелектуалізації. В сучасному суспільстві у відношенні до традиційної (друкованої) книги пріоритетним є її природа як об'єкта

форма творчості, розуміння й осмислення соціокультурного досвіду. Поглинаючи людину в світ соціокультурного досвіду минулого та теперішнього, а іноді й в проект майбутнього, друкована форма книги слугує засобом особистісного становлення людини в суспільстві загалом, та реалізує соціальну роль книги як соціокультурного феномену. Справжнім гуманістичним сенсом книжкової культури є розвиток в індивіда творчої уяви. Проте, з домінуванням аудіовізуальної культури, уява не розвивається, адже немає потреби у творчих зусиллях щодо перетворення словосполучень в образний ряд. Новітня культура, що осно-

вана на електронних технологіях, сьогодні є багатовимірним утворенням, в рамках якого книжкова та посткнижкова культура вдало співіснують та постійно трансформуються. Хоча становлення книги, книжкової культури в XX столітті завершено, проте не завершено їх теоретичне дослідження, актуальність якого зростає разом з процесами трансформації книги в інформаційному суспільстві XXI століття. Таким чином, в сучасну епоху інтенсивного розвитку інформаційних технологій збереження книжкової спадщини, виховання культури читання та поважного ставлення до книги стає загальнонаціональним завданням.

Список використаних джерел

1. Афонін О., Петрова Н., Рекомендації з удосконалення українського книговидання // Вісник Книжкової палати України. 2011. № 1. С. 3–5.
2. Бібліотеки: на програму Поповнення фондів публічних бібліотек претендує понад 3 тисячі книжок. 2019. URL : <http://www.chytomo.com/na-prohramu-popovnennia-fondiv-publichnykh-bibliotek-pretenduiе-ponad-3-tysiachi-knyzhok/>.
3. Випуск видавничої продукції в Україні в 2018 році. URL : http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2018.htm#nachalo
4. Жалко Т. Культура української книги: сучасна книговидавнича концепція // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. 2009. Вип.17. С. 242–252.
5. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 24 грудня 2015р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-19>.
6. Каракоз О. О. Історія книги. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. С. 5.
7. Ковальчук Г. І. Дослідження історії книжкової культури України// *Вісник національної академії наук України*. 2016. № 4. С. 76–83.
8. Концепції державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року. Кабінет Міністрів України : розпорядження від 24 лютого 2016 р. № 111-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248862444>
9. Кузьменко О. Д. Книга як арт-об'єкт: спроба соціально-філософської експлікації посткласичного інобуття книги // *Гуманітарний часопис*. 2014. № 2. С. 85–94.
10. Маркова В. А. Прогноз щодо майбутнього книги // *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. Вип. 32. С. 208.
11. Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал». URL : <https://artarsenal.in.ua/uk/knyzhkovyj-arsenal-2/>
12. Родигін К. М. Феномен книги в контексті постгутенбергівської епохи та Нового Середньовіччя // *Вісник Донецького національного університету*. 2016. № 1. С. 214–223.
13. Сенченко М. Книга як засіб покращення іміджу України в умовах інформаційних війн // *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 9. С. 3–8.
14. Шульгіна В. Д., Яковлев О. В. Становлення книжкової культури в Україні та її розвиток у період УКР. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції XI культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Взаємодія культур і збереження розмаїття форм культурного самовираження в умовах глобалізації». Київ, 2013.
15. Ukrainian Reading and Publishing Data 2018. URL : <https://data.chytomo.com/pro-proekt/>
16. Pdraig Belton and Matthew Wall. Did technology kill the book or give it new life? 2015. URL : <https://www.bbc.com/news/business-33717596>.

References

1. Afonin O., Petrova N. (2011). Recommendations for improving Ukrainian book publishing. Bulletin of the Book Chamber of Ukraine. № 1, 3–5 [in Ukrainian]
2. Libraries: Over 3,000 books apply for the Public Library Fund Replenishment program (2019). URL: <http://www.chytomo.com/na-prohramu-popovnennia-fondiv-publichnykh-bibliotek-pretenduie-ponad-3-tysiachi-knyzhok/> [in Ukrainian]
3. Release of publishing products in Ukraine in 2018. URL: http://www.ukrbook.net/statistika/statistika_2018.htm#nachalo [in Ukrainian]
4. Zhalko T. (2009). Culture of the Ukrainian Book: Modern Book Publishing Concept. Humanities education in technical higher education institutions. Issue 17, 242–252 [in Ukrainian]
5. Law of Ukraine “On Libraries and Library Affairs” of December 24, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-19> [in Ukrainian]
6. Karakoz O.O. (2018). History of the book. Kyiv: Lira-K Publishing House, 2018 [in Ukrainian]
7. Kovalchuk G.I. (2016). Research on the history of the book culture of Ukraine. Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. № 4, 76–83 [in Ukrainian]
8. Concepts of public policy for the development of national publishing and the promotion of reading for the period up to 2020. (2016). Cabinet of Ministers of Ukraine: Decree No. 111-r of February 24, 2016 URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/npas/248862444> [in Ukrainian]
9. Kuzmenko O.D. (2014). The book as an art object: an attempt of social and philosophical explication of the post-classical differentiation of the book. Humanitarian magazine. № 2, 85–94 [in Ukrainian]
10. Markova V.A. (2011). Forecast for the future book. Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture. Vol. 32 [in Ukrainian]
11. International Book Arsenal Festival. URL: <https://artarsenal.in.ua/en/knyzhkovyj-arsenal-2/> [in Ukrainian]
12. Rodigin K.M. (2016). The phenomenon of the book in the context of the post-Gutenberg era and the New Middle Ages. Bulletin of Donetsk National University. 2016. № 1, 214–223 [in Ukrainian]
13. Senchenko M. (2016). The book as a means of improving the image of Ukraine in the face of information wars. Bulletin of the Book Chamber. № 9, 3–8 [in Ukrainian]
14. Shulgina V.D., Yakovlev O.V. (2013). Formation of book culture in Ukraine and its development in the UKR period. Materials of the International Scientific and Practical Conference XI Cultural Readings in Memory of Vladimir Podkopayev «Interaction of Cultures and Preservation of the Diversity of Cultural Expressions in the Conditions of Globalization». Kyiv [in Ukrainian]
15. Ukrainian Reading and Publishing Data 2018. URL : <https://data.chytomo.com/pro-proekt/> [in Ukrainian]
16. Pdraig Belton and Matthew Wall. Did technology kill the book or give it new life? 2015. URL: <https://www.bbc.com/news/business-33717596>.